

4/1941 Februar

Tone Partljič

NEKOČ IN DANES

(domača naloga za enega igralca,
sestavljena iz humoreske, črtice in
še neobjavljenjega spisa...)

11⁰⁰

(To bi naj bila dnevna soba v kakšnem ne ravno novem stanovanjskem bloku. Igralec potrebuje vsaj mizo in stol, lahko pa je prostor še bolj opremljen, če je mogoče (divan, fotografije, tranzistor...) FRANC ŠREZNIK sedi za mizo in je mleto meso iz konzerve "mesni doruček". Riže pivo. Če s skoraj polnimi ustmi vstane in začne deklamirati.)

"O, Vrba, srecna draga vas domača,

ki je hiša mojega stoja očeta,

da b'uka žeja me iz tvoj'ga sveta,

spoljala ne bila goljfiva kača.

Goljfiva kača... V strup prevrača...

(Se malo jezi, potem vzame iz aktovke, ki leži ob strani, ~~in v zanesenosti~~, ~~in v zanesenosti~~ in v zanesenosti knjigo SLOVENSKO BERICHO ZA POKLICNE IN DRUGE ŽOLE, jo odpre in išče po njej... Ko najde, nadaljuje...)

Ne vedel bi, kako se v strup prevrača,
vse, ker srce si sladkega obeta,
mi ne bila bi vera v sebe vzeta,
ne bil višerjev notranjajih bi igrača.

Zvesto srce in delovno ročico
za doto, ki je nima miljonarka,
bi bil dobil z izvoljeno devico

Bi mirno plavala ~~bi~~ moja varka
pred ognjem dom pred točo mi pšenico
bi bližnji sosed varoval svet varka...

Saj že skoro gre. Sam tam v sredini. Tista "uka žeja" in "goljfiva kača", tam se vedno zmotim. Le zekaj tako zapletejo ti pesniki! "aj bi ne mogel reči bolj navadno, ne pa "da b'uka žeja me iz..." jebenti, kako je že to?

(ki očrtejo Šolo, kož druge pri kotenem delu, izpije še malo piva in zcene znove)

"O, Vrba, srečna draga vas domuča,
kjer hiša mojega stoji očeta.

Da b' uka žeja me iz tvojga sveta
speljala ne bila goljfiva kača...

Ne vedel bi, kako se v strup prevrača, we,
kar srce si sladkoga obeta..."

No, zdaj pa sem dobro speljal...

da b' uka žeja ne iz tvojga sveta,
speljala ne bila goljfiva kača...

Profesor'ca je rekla, da je to, "da b' uka žeja" mislim, da to pomeni, da si je preveč želel učiti ~~slo~~... da ga je to... žeja po šolsk spravili od doma... mislim, tega, no, Prešern... Kaka "uka žeja"!..!

Pa ne bojo rekli, da je to, da moram jaz zdaj hoditi v ~~ne~~ večerno šolo "uka žeja". Jebenti uka žejo, pike mi hočejo vzeti pri placi, o je vse. "Če hočeš biti delovodja, moraš imet delovodsko šolo!" Drugače boš moral djeti mesto onemu mlademu s tehnično... Ti bom že dal tistemu mlademu s tehnično... Pa se gulim zdaj v sek večer... tehnologijo, matematičko, slovenščino... marksizem... No, nič ne pomaga... Jutri bom še enkrat vprašan pesmico in spis moram ~~od~~ati... In na vprašanja pod pesmico moram ~~not~~ odgovoriti..

(Vzeto v roko knjige in sede... Bere... in piše odgovor.)

"Kaj je hotel pesnik povedati z verzom - da b' uka žeja me iz tvojga sveta/ speljala ne bila goljfiva kača ?" Kaj je hotel povedati? Da ga je posral.

Ne, res... Kaj je hotel povedati? Saj vemo; da je ſolanje goljfiva kača in ~~a~~ je ſboljše ostati doma". Glej, glej to drugo vprašanje. No, ta pa je bil mojster, ki si je zmislil ta vprašanja?

"Ali laško tudi danes rečeno, da je znanje "goljuživa koča"? Ževeda laški rečemo... saj ti nič ne pomena. Gobec-in-zvezze... to ni nikdar goljufiva koča... pogoste pa misli da ne smeš goljužiti pri Šolskih nalogah? Taz bom odgovoril, da danes ~~m~~ ^m Znajel - goljufiva koča. Saj tak odgovor hočejo, mar ne? Gremo naprej! "Zakaj?" Kako - zakaj, ne! Aj... "Ali laško tudi danes rečemo, da je znanje goljufiva koča? Balkaj ne?" No, saj en vedel, da moram reči - ne, danes ne! Ampak - zakaj ne! Že vem:
"Ker je danes drugačet! Vse! Ni več Bleiwisa! Ta je bil baže za vse pri frešerno kriv. In Julija!"

"Kje bi bilo Frešernovo življenje srečno?" - (Foglej verze: Zvesto srce in delovno rožico/ in / Bi mirno plovala mi moja barka./ "Frešernovo življenje bi bilo srečno, če bi ostal v Vrbi, v domeči vasi". Viš, že takrat so bežali iz vasi! Že takrat niso hoteli delati na zemlji. Tudi Frešeren ne.

"Vzemi svinčnik in udarjaj posamezne zlope v vsakem verzu! Koliko je zlogov v vsakem verzu!"

Kaj zdaj se bom še igral!

(Vzame svinčnik in zloguj)

O VR BA SRE ČNA DRA GA VAS DO MA ČA
KJER HI ŠA NO JE GA STO JI O ČE TA...

(Se zmoti in šteje ja prste.)

O VR BA SRE ČNA DRA GA VAS DO MA ČA

Enajst. (Pogleda v knjigo in zadovoljno pritrdir) Enajst.

"Ta verz se imenuje laški enjasterec!

"Foišči poudarjene in nepoudarjene zlope!"

Kaj so nori! Kako pa je to...

O VR BA SRE ČNA DRA GA VAS DO MA ČA

"Prvi nepoudarjeni, drugi ~~poudarjeni~~. To je jamb..."

Ne, tega pa se ne bom učil. Kaj nas zajebavajo, nes ključavnici!

To pa se naj uči kar sama, ta stara slavistična devica. Jebenti laški enjasterec in še levi na vrhu!

Nemesto, da bi nas učili, kako se pišajo pritožbe in prošnje, pa niko
jih ne želi in lašča, kak je na roči, enajstce... ali kaj. Naj me nauči, da
bom lahko na delavskem svetu vstal in povedal "ta svoje" direktorju,
pa pa, da nes zanjebava s temi verzji!

Vsek misli, da j' njegov predmet najva nejši. Kaibom jaz ključevničar
potreboval to uka šejo in goljfivo kačo! Seveda ona misli, da je slo-
venščina vse na svetu. Oni pa mislijo, ta je to tehnologija materiala,
tehnologija obdelave, fizika... In zdaj še marksizem! "Če ne boste
poznaли družbenih zakonitosti, ne boste mogli zavestno samoupravljati!"
To nem je povedal vsako uro, ta marksist! Tak mlad ambiciozneš iz šole!
Anšek, marksizem, mislim to: materializem, dialektika, idealizem... to
se že moran malo učit. Iz tega se pa ne smemo zanjebavati. Ne! To je po-
litika!

Najrajši bi šel zdaj spet. Pa ne bom. Ne isel bom še spis! In počakal
bom ~~marksika~~ Roziko. Danes bo delala do dvanaestih, pomeni, da bo bo
pol enih že doma. (~~Vzame v roke~~ listek, ki je ležel na mizi).

"Dragi Franci!

Vzemi si večerjo, mislim doručak in pivo. Jaz bom delala do polnoči,
imamo neko družbo. Čtorka stă pri mami. Če ne boš preveč zaspan, me
počakaj! Saj žedolgo nisva bila sama doma! Saj razumes, ne! Bodi pri-
den in se uči! Doruček je v kredenci, pivo pa v hladilniku!

Tvoja Rozika"

Tako je, ce je žena natakarica. Pa ne gre samo ~~z~~natakarice. Saj sem
slišal, da si tuai drugi še samo puščajo listke! Ja, nocoj bova sama...
Moram jo počakati, ne vem, kdaj zva bila zadnjič sama. In vedno je kdo
že zaspa, ali jaz ne vzdržim in je ne počakam, ali pa njo prej vrže.
~~Natakarica~~ - to je še večji hudič kot ključevničar. Cel dan si na no-
gah in vsek ni li, da si na svetu zaredi njehovih ksprič... Počakal
jo bom in spis bom napisal do konca... Prekletega Frasa ni doma, čru-

če bi mi že on napisel. "Ani sem mu švassal vrtno ograjo, on pa mi je napisal vse spise. On je dober, mislim za spise. Je učitelj mislim inštruktor za šoferje. Vse mogoče ljudi je že učil vozit, funkcionarje in ~~šoferje~~ že dva pistaelja. Morala sta imeti baje okoli sto ur vožnje, tako sta bila nerodna. In pravi, da sta ves čas govorila drug proti drugemu. Eden je pravil, da so knjige onega zenič, oni pa, da so igre, ki jih piše ta, brezvezne. Nas pa v šoli učijo, da so skoro vsi "največji". Prešeren največji pesnik, Čenkerc največji pisatelj, Levstik največji kritik, Kajuh največji partizanski pesnik, Župančič največji moderni pesnik, Bor največji pesnik maljše generacije Rabijo pa sto ur za šoferski izpit!

Ja, ampak Frasa ni doma! On zna. Velikokrat govoril s temi pisatelji, ki jih uči voziti, in s funkcionarji in z ženskami. Oni se navzamejo njegovega šofiranja, on pa njihovega govorjenja. On ti zna tako napisati, da je vedno prav!

Bomo ~~na~~ danes pač sami! Kaj bom samo s tem pivom! Mako ga bom cuknil, mislim močnegra, potem mo bi šlo boljše. Saj so tudi ti, mislim Prešeren, Čenkerc in druge, saj so tudi ti vedno kaj pili. Baje trezni sploh niso mogli pisati. Bi kar verjel. Če hočeš pisati, moraš fantazirati... Jaz ne morem fantazirati, če kaj ne spijem. Pa mi ne bo nihče rek, da je Prešeren trezen napisal "da b'uka že ja me iz tvojega sveta/ speljala ne bila goljfirka kača..." Celo besedo žeja ima noter... Mogoče bom tudi jaz lažje pisal...

(~~Gre ven, če pa imo v sobi kako omarico, pa vzame kar iz nje, oziroma se vrne s steklenico konjaka v roki...~~)

Tako. (~~Spije požirek dva... Vzame iz torbe vezek in išče naslov...~~) "NEKOČ IN DANES" (razmišljjanje). No, samo to je že manjkalo. Nekoč in danes. Le kaj naj pišem? To že vem... mislim, kako je bilo nekoč vse slabo, ker je razsajalo izkoriščanje in kako je danes vse v redu, ker ni izkoriščanja... človeka po človeku, mislim. Ampak samo te ne moreš napisati, moraš imeti uvod, jedro in zaključek.

Ja, uvod, jedro in zaključek. Tako bom pisal, ja. Za uvod, kako je bil nekoč, za jedro, kako je danes, za zaključek pa, da je danes boljše in kakšaj.

(Grize pero, ne ve, kako bi zæcel...)

Le kako bi zæcel... Mogoče bo tako boljše!

(Se enkrat izpije pozirek).:

Moral bi zæleti z vojno, mislim, kako so nas napadli, potem pa OF in KPJu. Ampak jaz sem bil takrat star tri leta, ničesar ne spomnim...

Ne vem, kako je šel ata k vojakom... Ampak o tem je napisenih že več kot miljon spisov. Mogoče tudi dvajset milijonov, saj menda ni Jugoslovena, ki bi še ne napisal spisa o tem, kako so nas napadli, kako smo šli v partizane in kako smo zmagali ob pomoči bratske rdeče armade...

ne, ne, pusti rajši bratske... samo ob pomoči rdeče armade... ne, sploh ne, ob pomoči zaveznikov.

Ampak jaz se spomnim samo tistega dne, ko se je ata vrnil iz vojske. Če bi hotel pisati doživetja, bi moral napisati pravzaprav samo ta dogodek; in profesorica je rekla, da naj pišemo doživeti. Lepo prosim, kako hočeš pisati doživeti : Nekoč in danes! In ali je moj ata sploh primeren za tak spis... Takrat še nismo živelni v mestu, ampak na deželi, čisto blizu meje. Zato je bilo tu drugače, kot recimo v Ljubljani ali kje drugje. Ata je delal na železnici, zato ga Nemci niso odpeljali na fronto, kakor večino drugih sosedov. Ko pa so izgubili že Stalingrad in ko se je že šepetal, da bojo vojno izgubili, so vpoklicali tudi take, ki so jim prej prizanesli.

Hiša, v kateri smo stanovali, je stala na vrhu hriba, na drugi strani sta bila tudi dva hriba, v sredini pa se je videla ozka dolinica. Tam je peljala železnica in lačko smo videli vlak, ki se je za hip prikazal, a že izginil za drugim hribom. Ne spominjam se, kako se je ata poslavljjal, vem pa, da smo stali z mamo za hišo in mahali, mama pa se je jokala. To se spomnim, kako je cvilila, ko se je jokala.

Mi otroci seveda nismo razumeli, zakaj se joče. Ata se bo vendar peljel z vlakom in za nas je bila največja sreča, ko smo se enkrat na leto lahko peljali z vlakom v mesto.

Drugega pa se pravzaprav ne spominjam iz vojnih časov. Vem, da smo enkrat bežali k sosedom vklet, ker so padale bombe čisto blizu... Po večerih pa smo včasih poslušali, kako nam je mama brala atejeva pisma. V njih je bilo vedno na koncu napisano: In poljubi najine otroke.

Fotem pa so pisma prenehala prihajati. V zadnjem nam je sporočil, da ~~je~~ pobegnil k Rusom. To pismo, potem pa nič več. Mama nam je razlagala, da ga je menda polomil, ker je to napisal v pismo. Že takrat so nam reč odpirali pisma. Priovedovala in ugibala je obenem, kaj vse bi se mu lahko zgodilo. So ga Rusi vtaknili v ujetništvo? Se je boril na njihovi strani? Mu je sploh uspelo pobegniti? Ga niso kje ustrelili? To so bila vprašanja, ki so takrat visela nad siromašno hišico na vrhu hriba.

Bog ve, če ima to kakso zvezo z mojim spisom.

Potem je prišel konec vojne. Nekateri očtje so se že vrnili. Takrat je bilo moji sestri osem let, meni šest, bratu pa štiri leta. Ker smo bili blizu meje, smo zelo pozno videli partizane. Vem, da so nekoč po zmagi korakali ob robu gozdove in mimo naše hiše. Bili so zelo utrujeni, raztrgani in bos, nosili pa so veliko rdečo zastavo in peli. Mama je rekla: "Glejte, otroci, samo ti so se v tej vojni res borili za nas! Glejte samo, kako so utrujeni!"

Ateja pa še vedno ni bilo, tudi glasu o njem ne. Z mamo smo otroci gledali vsak vlak z našega hriba in ga spremljali tistih nekaj trenutkov, ko je peljal med dvema hriboma. Prav na sredi te kratke poti je bil viadukt. Gledali smo, če morda ne maha z belim robčkom, kaj drugega se namreč ni videlo tako daleč. Ateja pa ni in ni bilo. Mama je morala na delo. Hodila je delat na njive na državno posestvo, ~~ki so ga ustavili na velikem gruntu~~ nekoga Nemca, ki je pred koncem pobegnil.

Bilo je že poletje in na njivah so osipavali koruze. Takrat so delale na hribu onkrat doline, nasproti naše hiše. Mamo in druge delavke smo videli na pobočju kot drobne upognjene ~~pike~~^{brke}.

Otroci smo bili doma, edeli smo na pragu in se nekaj pogovarjali. Prav hec je, kako resno se lahko včasih otroci pogovarjajo. To sedaj slišim tudi pri svojima dvema. Vem, da dismo tekali po dvorišču, da se nismoigrali, ampak smo se pogovarjali o vojski in ateju. To, kakšen je bil, je vedela še samo sestra.

Kar prideta po zari proti hiši dva moška in se ustavita na vorišču.

- Kje je mama, otroci? vpraša eden.

- Na njivi, je odgovorila sestra, nama z bratom pa je šepnila: "Mislim, da je to naš ata!"

Nismo ga poznali, poleg tega je imel brke. Tedaj je vzkliknil:

"Moji ljubi otroci!" in nas vse dvigoval, poljubljal in se jokal. Ni seveda nismo vedeli, zakaj joče, saj se je vendar vrnil.

Moški, ki je bil z njim, je rekel: "Adijo, Franc, pa glej, da se še kaj vidiva!"

Ata pa ga ni pustil naprej.

"Danes moraš ostati pri nas, naš gost boš! Moraš videti mojo ženo!"

"Daleč še moram iti in tudi jaz imam družino," je rekel moški in ~~zavukal~~ šel naprej. Bil je utrujen in umazan od poti, gotovo tudi lačen in žejen, a je takoj nadaljeval pot. Nismo mogli razumeti, zakaj ni hotel videti miti naše mame, zakaj se mu je tako mudilo in zakaj ni vsaj malo legel, če je bil tako utrujen.

Potem smo šli z atejem, samo sestra i ga je upala držati za roko, in mu pokazeli breg, kjer je delala mama. Bil je prav na drugi strani. Ne vem če smo bili otroci veseli, da se je vrnil ata, čeravno smo o tem trenutku z mamo toliko govorili. Mislim, da sva se ga z bratom celo bala. Ata je dal roko k ustom, tako da je naredil celo čašo, in zaklical:

"Mama!"

Ena izmed ~~pik~~^{blik} na njivi se je zravnala. Bilo je nekaj časa vse tiho, potem pa se je z drugega brega oglašil divji krik: "Franček, Franček!" "Si doma?" Biča je naša mama.

In potem se je zgodilo nekaj, česar otroci nismo pričakovali in ne ~~znameli~~ ~~znameli~~. Količor ~~se~~ spominjam, lahko rečem, da sta bila ata in mama pred nami vedno nekam zadržana, redkokdaj sta pokazala, da se imata rada, takrat pa ste spustila vsak s svojega brega navzdol, se klicala po imenih in tekla drug proti drugemu. Mislil sem si, zakaj le tečeta, saj lo zdaj ata ostal vendar za vedno doma in se torej ne mudi. Ko je začul mamin krik, se je namreč zagnal po hribu navzdol, preskakoval zare ko kak deček, se izogibal grudam in samo tekel in tekel. Mi smo tekli za njim in nam je bilo smešno. Pika na nasprotni strani je postala večja, ata in mama sta se še glasneje klicala po imenih:

- Franček!
- Pepca!
- Franček!
- Pepe!

V dolini sta se srečala in objela. Ko smo pritekli blizu, smo videli, da se jočeta in jecajo izgovarjata imena drug drugega. Bili smo presenečeni in skoraj malo užaljeni, saj smo mislili, da se bomo zdaj, ko je ata doma, samo smejali.

Ja, tak je bilo, ko je prišel ata domov... Pa ne vem, če bi lahko to napisal, ne verjamem, da je to pravo. Mogoče je pravo za - nekaj... kaj pa naj napišem ob tem - in danes... Ja, danes pa razumem, zakaj sta se ata in mama jokala, zdaj tudi razumem, zakaj se je tistemu moškemu tako mudilo domov... Ja, danes imam že sam ženo in dva otroka, fanta in eklico. Ja, danes imamo špoljni ljudski odpor... ampak vseeno me je groza, če pomislim, da bi lahko bila spet vojna... Mogoče bi potem jokala tudi midva z ženo, otrok pa ne bi in ne bi razumela... Ja, nekatere stvari razumemo šele, ko odrastemo...

(Pije)

Viš, da pomaga, če pijem, lažje se spominjam. Ja, takrat nam je šlo precej slabo, ampakata in mama sta delala ko živini. Ja, mojaata pa mama!

(Pije in skoro malej joker)

Danes sta stara inata je že v penziji. Lani so ga operirali na želodcu. Ne vem, če ima kaj dosti več ko petdeset kil. In 280 jurjev penzije in oba živita od tega... Mi pa nimamo nikdar časa, da bi ju obiskali. Proklet tak čas, ko nimaš nikdar časa... Ko pa ju ne bo več, kaj bom pa pol... Nekateri pravijo, kako nam gre danes dobro. Vrata! Figo! Čene ne vidim več, otroka sta pri njenih starcih, namesto večerje jem "doručak", nimam časa, da bi obiskal starše, star trotl hodim v šolo... Včasih so bili ljudje bolj svobodni... Ne pravijo zastonj - dobri stari časi!

Drek! Tudi našemu času bojo pravili - dobri stari časi, seveda... Človeku se pač vedno zdi, da so bili prejšnji časi dobri, ker je bil takrat mlad, mlad in nor... Saj je hec, ne. Če pišemo spise, mislim mi v šoli, pa tudi moja otroka v šoli, se vedno učimo, kako je treba napisati, da v prejšnjih časih ni nič veljalo, mislim politikə in gospodarstvo in odnosi med ljudmi, da je danes v tej državi vse drugače in boljše... Ko pa se pogovarjamo səmi... tako, mislim, ne za šolo... pa vedno zmerjamo, kako je zdaj vse skup srəanje in kako so bili boljši dobri stari časi... Marko v našem podjetju, stari partizan, celo trdi, če se ga samo malo napije, da je bilo med vojno v partizanih vse boljše kot danes, mislim prijateljstvo, enakost in dugo... Jaz ne bi mogel reči... Ko sem bil majh, sem se moral učiti in zdaj se spet moram... Seveda, ker nisem šel naprej v šolo... Ja, nekoč je bil res drugače... Še spomnim, ko smo lovili Rihtariča. Ko sem bil še otrok, je bil edini pravi razbojnik v naših krajih Rihtarič. Onjem se je širila že celo slava, kako najprej pošlje miličnikom pismo - Jutri bom šel čez dravski most, pazite! Potem pa ti, strela hudičeva res gre, preoblečen v dimnikarja, še s pravim bicikлом,

ribnjet

ki ga je prej/ ukradel, se ti pelje čez most. Na listke je napisal:
Jutri bom kradel v trgovini, vsi so pazili, nič sumljivega ni bilo,
ko pa se zvečer pregledali blago, so manjkali bata Škornji! Mama nas je
strešila, ko je nesla zvečer ateju gor v čuvajnico jesti:
"Ce ne boste pridni, bo prišel Rihtarič!" Za nas ni bil Rihtarič nek
perkelj, ampak tak zelo strog Miklavž. Udrasli so prav tako govo-
rili s spoštovanjem o njem. Tudi videli bi ga rabi, saj je vlekel mili-
čnike za nos in druge.

In nekega večera se je zvedelo, da bo prišel v našo vas Rihtarič. Baje
je napisal miličnikom pismo, da bo šel mimo šole. V bližnji vasi je
zmanjkal bicikel, zaklani sta bili dve kuri in ponoči so lajali psi.
Lahko je bil le Rihtarič. Toda ljudje so edeli, da ne smejo biti po-
zorni samo okoli šole, lahko je bila to le Rihtaričeva zvijazča, da bi
lahko v miru kradel na drugem koncu vasi. Vsi v vasi so bili nervozni,
bo prišel ali ne bo, ga bojo uloviši ali ne...

Najbolj je bila nervozna naša učiteljica Filomena. Imela je moža, otrok
pa ne. Moža je podcenjevala, zato so ga podcenjevali tudi drugi v vasi;
prebolel je nemreč pljučnico in je delal le štiri ure na dan kot poštni
uradnik. Za tiste stvari pa ne vemo, kako je bilo... ampak taki, ki so
imeli pljučnico, navadno zelo azi... so pri nas pravili. Od osmih zju-
traj, do desetih, ko je šel na pošto, se je sprehajal po gozdu, zaradi
pljuč...

V naši vasi so bili razredi združeni, mislim tako, peti in šesti in se-
dmi in osmi. Takrat je to veljalo, danes pa ne več... Velika šola je
bila v sosednji vasi, tam je bila tudi komanda milice in karavla z vo-
jaki, mislim graničarji... Filomena je bila menda čisto nervozna, hotela
je z nami šolskimi otroci ujeti Rihtariča. Drugi vescani se niso toliko
brigali, da bi ga zasačili, bolj jih je zanimalo, kako je spredil milični-
ke in druge tu poleg meje. Takrat so ljudje bolj pazili na to, kdo se
bliža meji, čeravno še ni bilo samozasčite, mislim tako organizirane.

~~Zjutraj se je učiteljica kregala na svojega moža~~, slišal sem, ker sva se z atejem vrčala s travnika, kjer jeata zgodaj zjutraj kosil, jaz pa raztresal redi trave. Kričala je: "Kaj moreš res tudi danes na svoj medicinski sprehod, danes, ko bomo morda pomagali oblasti ujeti tega parazita?

- Kaj je to parazit? sem vprašal ateja.

- Parazit! Idi v rit, pusti babo zmešano, in je šel naprej!

Ateju ni bila všeč naša učiteljica, ker se je tako gnala. Ko je bila po vojni obvezna oddaja, je bila v komisiji najbolj hudičeva.

Njen možicelj pa je odvrnil:

- Rihtarič gor, Rihtarič dol, meni ne bo nič naredil!

- Danes ne odkleni kurnika, Feliks, je klicala za njim. Naj ostanejo kur not...

Doma sem se najedel, vzel torbo in odšel v šobo. Komaj sem čakal, da bo odmor, da bi lahko povedal ostalim, kaj sem zjutraj videl in slišal...

Skoraj sem malo zamudil, v razred sem vstopil istočasno ko učiteljica.

Nisem še sedel, ko je Miha vstal in ekel:

- Tovarišica, baje bo danes tu Rihtarič zajebaval miličnike.

Filomene se je zravnala in prenehala vpisovati, kdo manjka.

- Bodite tiho, tiho o Rihtariču, drugače bo prišel v razred in odgnal tistega, ki je nemaren, zdaj pa naloge na klop...).

Jaz sem hitro pošepetal ~~sosedovemu~~ Viliju, kaj sva zjutraj z atejem slišala in videla.

- Zdaj pa naloge na klop! je rekla učiteljica in začela pregledovati naloge. Za nalogo smo morali doma sklanjati osebo, žival, stvar ali reč. Za žival sem sklanjal kozo, za reč ali stvar škaf, za osebo Rihtariča.

Ko me je poklicala, sem vstal in prebral:

- Kdo ali kaj je? Rihtarič je.

- Koga ali česa nisem videl? Rintariča nisem videl.

- Komu ali čemu dam jabolko? Rihtariču dam jabolko.

- Koga ali kaj pozdravim? Rihtariča pozdravim.

- Pri kom ali pri čem stojim? Pri Rihtariču stojim.

- S kom ali čim nismo zadovoljni? Z Rihtaričom nismo zadovoljni.

Filomena ni rekla nič drugega kot to, da se ne reče z Rihtaričom ampak z Rihtaričem.

Tedaj je stopil v razred Fonza, ki je zmeraj zamujoval.

- Ja, kaj pa si bojo gospod Alfonz danes izmislili, je rekla učiteljica in prenehala delati videl pod nalogami.

Fonza si je zmerom izmislil kakene nore izgovore, kot recimo: - mame - se je urezala, krava se je napihnila, ura ni šla ...

To jutro je rekel le: "Rihtarič!"

- Kaj?

- Rihtarič.

- Kje?

- V lesu.

- Pridi sem!

Šla sta s Fonzom na hodnik, mi nismo smeli slišati. Tam ji je Fonza povedal, kako je videl v gozdu ob izviru moškega in neko obleko; obešeno na veje. In ker so vsi pravili, da so Rihtarič sem pere perilo in se rad kaže urejen med ljudmi, je bil lahko to res samo on. Potem se je filomena vrnila nazaj v razred in dala tiho zaposlitev. Petkrat moramo napisati vso poštovančko in sklanjati v staveh miš, ravnilo, ata, strelovod...

Potem je poklicala nekaj ^{učinkov}... Vsi smo vedeli, da bojo ti lovili Rihtariča. Gorej sem od nestrnosti in res je poklicala tudi moje ime... ^{2 1 3} Vsi smo šli v njeno pisarno. Tam nam je povedala, da je naša oblast zdaj res dobra, da pa v vsaki dobri deželi najdemo hudobneže, kakor ste lahko brali v pravljicah, recimo, je rekla, tako kot v Sneguljičici mačeha, tako pri nas Rihtarič, zabušant in simulant, razbojnik parazit... In če hočete biti pridni, kot so bili kurirčki med vojnou, če hočete biti tako hrabri, potem mi morate danes pomagati ujeti Rihtariča...

V grlu nas je stisnilo, vendar smo vsi rekli, ja, seveda, ja!

- Samo nobenemu ne smete nič povedeti, tudi miličnikom ne. Mi ga bomo sami ujeli in potem bomo prišli v časopis!

■ Kje pa je? sem vprašal.

- Tiho! To veva samo midva s Fonzo!

Dela nam je posebne bele bata copate, ki smo jih drugače smeli obuti samo, če smo tekmovali na okrajnih prvenstvih v med dvema ognjem. Tako ~~da~~ se bomo lažje ^{tiho} približali Rihtariču. Fonza je bil nasekret glavni, vse ga je spraševala, bil je njen pomočnik. To, da je zamujal, sploh ni bilo več važno. Potem nam je le nekaterim naročila, naj tečemo domov po očete, ki naj pridejo s puško, sekiro, vilami...

Tekel sem domov po ateja. Ata pa je včno klepal koso.

- Ata, poj, leti, Rihtarič je v lesu, tovarišica so rekli, da ga poj pomagat lovit! Ata je odložil klədivo, ~~s katerim je klepal~~, povesil koso, še zdaj vidim, kako se je zabliskala v soncu in me pogledal.

- Mene ne briga Rihtarič. Fant moj, en drek me briga. Res je svinja, ker je ustrelil tistega miličnika na mostu, ker si je tisti miličnik tudi samo kruh služil, nič drugega, ampak mene ne briga. Glej, bil sem na fronti, najprej pri Nemcih pol pa pri Rusih, pa nisem niti enega šusa spustil v človeka. Ne morem! Zato tudi tega Rihtariča ne bom lovil Za vəšo učiteljico pa bi bilo boljše, da bi vəs učila pozdravljati, ko pa da lovi Rihtariča. Boljši, da še ti ne greš.

In ata je klepal naprej.

Tekel sem nazaj k šoli in malo me je tudi skrbelo, kaj naj rečem učiteljici, zakaj ni ateja. ~~Ata pač ni bil nikdar zadovoljen in sumil je vse razbojnike in tudi v sako oblast.~~ Se bom zlagal, da ga ni doma, sem sklenil. Za šolo se neg je zbral kakih šest učencev in dva očeta. Eden je imel sekiro, drugi pa lovsko puško. Fantje so šepetali, da ima učiteljica pištolo. Jaz tega nisem videl, verjet ~~pa kar~~ bi. To je bil najbolj nəpet dan mojega otroštva. ~~Upravili smo se za sebe~~ proti gozdu. Vsi smo bili ljubosumni na Fonzo; in da bi ne bil tako v ozadju, sem se

zadrl:

"Rihtarič, pisən tič,

nimaš perja, čisto nič!"

- Boš tiho! se je razjezila Filomena. Cutil sem, da sem ga polomil. Prišli smo do gozda in se začeli premikati po prstih od drevesa do drevesa. Razdelili smo se v skupine po dva. Niti pomislil nisem, da na Filomena ni nič povedala, kaj na naredimo, ko naletimo na Rihtariča. Ona je očitno ohranila načrt zase, prst je držala na ustih in s tem opozarjala, naj nadimo karseda tiho. Mogoče, da ga je mislila sama zvezati, mi bi bili le obroč. Videl sem, da onadva moška nista tako napeta kot naša učiteljica. Na nekem robu smo se ustavili. Spodaj so bile smreke, med njimi izvir...^{studenc} Tja nismo nikdar zahajali, ko smo iskali gobe. Tam jih navadno ni bilo.

Glej, točno, doli ob izvиру visi nekaj na veji, ja, srnjca in hlače... Počeg se premika nekaj belega.

~~Hi korak za korakom.~~ Prekleti Rihtarič, moramo ga ujeti, "Rihtarič pisən tič/ nimaš perja čisto nič!" sem ga tiho zmerjal ali pa si pravzaprav dajal korajžo... Toda, kaj je čisto gol ali skaj? Ima nož, sulico, granato, mitraljez, top... Kaj, če vže granato ~~izvno~~ v mene, šepetal sem od straha pisən tič, nimaš perja čisto nič... Kaj če me ubije, kaj če me zakolje. Zakaj ga sploh gonim? Saj ga ne poznam in meni ni naredil nič hudega. Toda tovarišica je rekla simulanst, zabušant, prej zjutraj pa parazit in to morajo biti strašne stvari. Plazimo se kot kurirčki med vojno; ja/reklo... Fonza, Filomena, lovec s puško... korak za korakom, meter za metrom... je napeto, mater napeto...

Pa kaj ni sam?

Nista dva?

Kaj delata?

Skoro čisto naga?

Smo že čisto blizu.

Moški in ženska ležita in ona pravi mee mee mee...

Filomena pa se zadere: "A to si ti, Feliks, prasec frdaman, to so tvoji medicinski sprehodi in ^tpasica, odpuščena si!"

Ja, tam sta skočila pokonci štiriurni poštni uradnik, pljučničar in naša šolska snažilka. Bila sta naga, obleke so jima visele na veji. Rihtarič pa sploh ni bičo nikjer in tudi grānate nobene.

Filomena nas je nagnala, samo Fonzeku je prej še primazala eno okoli ušes. "Smrkavec zabit, nikdar ne boš izdelal šole! Ne znaš šteti do dva!"

Mi pa seveda nismo hoteli takoj stran, ampak smo rajši gledali onadva. Ja, onadva pa sta zgrabila vsak svojo obleko in letala med drevjem in kazala nage riti... Naša snažilka je imela čisto belo in polritnici sta skakali ko dve mladi koziki spomladi. Ampak na žalost nisem mogel dobro gledati, ker jo zginila med drevjem. Tu tu v grlu pa nas je vse spet tiščalo...

- Zakaj je pravila mee mee mee, mo vprašali moškega s puško.

Ta pa sploh ni mogel priti od sebe od smeha... Pa nam je povedal oni s sekiro: "Ja, ona vedno najprej pravi merkaj, merkaj, potem merk merk merk, na koncu pa še samo mee mee... ampak vi ste še mokri za uhami, da bi to razumeli..."

Jaz res nisem razumel, zdaj pa seveda že razumem.

Tisti dan sploh nismo imeli pouka,ata pa me je doma narezal, ko sem mu povedal, koga smo ujeli namesto Rihtariča. Učiteljica so je vrnila domov in je baje klela ko kak cigan. Toda kaj, njihov kurnik je bil odprt, manjkali sta dve kuri na listku pa je pisalo:

"Sposodil sem si dvo kuri in vaš bicikel. Oprostite. Vrnil bom na svetega nikoli. Rihtarič!"

Ko se jo to razvedelo, je naš ata pravil, prav ji je babi hudičovi... Gospod Feliks pa ni več hodil na medicinske sprehode in tudi kašljal je bolj tiho. Snažilka je bila odpuščena. Denes je že stara in nič voč!

~~ne prvi merkoj, merkoj, merk, merk, meee, meee, meee...~~

Rihtariča so ujeli in neko jutrom ustrelili...

Jaja, saj pravim, dobri stari časi...

Jaja... danes ni več Rihtaričev... in ljudje ne delašjo več tistoga v gozdu pod smrekami, ampak v avtomobilih... Jebenti, zadnjič sem videl dva v ta malem fičeku... Zvita ko vse paragrafa...

(Obredi in se uska po čolu.)

Jaz trotl, tu sedim in se spominjam, kako smo nekoč lovili Rihtariča, ko da se mi bo spis sam napisal... Zakaj ni inštruktorja Frasa doma? Ali pa moje Rozike! Kaj vse ona vse o tem, kako je bilo nekoč... Kaj vse pravijo v gostilni. Ampak še več pravijo o tem, kako je danes, samo da te ni za spis... V gostilni izveš več ko v časopisih... Rozika mi tudi pravi, da tisti ⁱⁿ notranjega odseka večkrat sedijo v civilu v gostilni, lepo pijejo kavo in vinjak in samo poslušajo, potem pa lepo odidejo... Verjetno jih zanima javno mnenje... Mogoče morajo iti kam poročat... Ne, to kar ve Rozika, to mi ne bo pomagalo...

(Pije. Pija.)

Jebenti, zdaj se bom še napisal, spisa pa ne bom imel. Nekoč in danes! Razmišljajem. Pa saj razmišljam že cel večer, pa nič. Pa kaj da tak naslov. Zadnjič je bilo dosti lažje, ko je bil naslov: "Uspehi, ki smo jih dosegli po vojni!" To se lahko piše, saj smo jih res dosegli polno, mislim uspehov. Kar se spominjam, dosegemo same uspehe. Res, ne zafravam se, pogledati je treba samo časopise vseh trideset let sem. Uspeh za uspehom... Včasih kaka objektivna težava, potem pa spet veliki uspehi. Na vsaki proslavi, ob vsaki obletnici same uspehi... O tem človek res lahko piše, ne pa o primerjavi nekoč in danes. Danes ne hodijo ljudje več iz vojne, danes ni več kakega Rihtariča. Same teti... ne, tisti v zreku v aeropalnih tisti že... ampak o tem ne bom pisal... Nekoč in danes. Njeg jo lahko.

Profesroči. Ona samo da naslov, pa nič. Ti pa se jebi - nekoč in danes
Tu sem govoril sam sabo, spil že pol steklenice konjaka, vse se mi di,
da bi lahko napisal, samo nič takega, kar bi bilo pametno...

Nič, zdaj sem se spomnil... Mogoče ima hčerka kak spis. Ona zelo do-
bro piše spise, je rekla njena učiteljica, ja, na roditeljskem jo je
počivalila, meni pa je bilo tako toplo pri srcu, ko da je počivalila
mene... Upam, da ni vzela tujobe k stari mami...

(Išče hčerkino torbico in jo potem zmagoslavno prinese na mizo..

Išče med zvezki... Na

Matematični domači, glasbeni pouk, zgodovina, slovenština... jebenti
slovnica, slovenski spisni... Ni vrag, da bi ne imela kakega spisa, ki
bi ga lahko prepisal, saj je vseeno, boljše, a tak malo fajhten pre-
pišem od hčerke, ko da sam kaj fantaziram... Daleč smo prišli, ja,
oče prepisuje domačo nalogu od hčerke... Jebenti, ne verjam, da je
Prešeren pisal čisto pijan, kako je potem vsakokrat prav preštel do
enajst...

(zloguje)

O VR BA SRE ČNA DRA GA VAS DO MA ČA...

točno enajst...

čakaj, kaj zlaj iščem, ja kak pameten spis...

"OBLAKI NAD POIJEM - KAM?" (fantazijski spis) No, ta njihova učitev-
ljica pa je pametna, kaj pa ima moj otrok z oblaki, saj ni čarovni-
ca, da bi letala med njimi...

"TRIDESET LET SVOBODE - TRIDESET LET USPEHOV"

No, nisem rekel, da imamo same uspehe... Viš, to bi mogoče šlo...

(Eter)

"Sedim za mizo in razmišljam, kaj bi napisala za domačo nalogu... Pa
pogledam zdolgočasena skozi okno in moje srce se načrtat razveseli.
Tam vidim tri nove bloke, enega pa še gradijo. Spet bodo naši delavci
dobili nova stanovanja. Ali ni to spet nov uspeh našo socialistične
graditve?"

Glej, glej, kako pametno hčerko imam! Ta pa zna... Ha, kar skozi okno pogleda, pa že vidi, kak uspeh... Bomo še enkrat pogledali...

"DAN MRTVIH" (poročilo s pokopališča)

"Kakor vsako leto, tako smo tudi letos dočakali dan mrtvih. To je dan, ko se živi spomnijo na mrtve! Vsi gremo na pokopališče... Jaz k sreči še nimem nikogar v grobu..."

Pravzaprav jaz tudi ne. Ata in mama še živita. Res je ata že bolj stari, res nima dosti več ko petdeset kil, ampak tudi jaz ne morem pomisliti, da mi bosta kdaj umrila...

(~~Pije in jekavo meditira...~~)

Ampak enkrat bomo vsi umrli. Vsi. Enkrat nas bo vse pobralo... Če ne bo mene prvega od vseh teh spisov... od te moje uka želje...

"PRI NAS DOMA". O poglej, poglej.

"Pri nas doma smo štiri, ata, mama, brat in jaz." Glej no glej, mene jo prvega napisala. "Lahko bi napisala, da smo srečna družina in to bi bilo tudi res... Ata in mama se nikdar ne kregata, in mama z bratom kupiva, kar rabiva!" No, saj sem vedel, da imam pametno hčerko, ki me spoštuje in njo tudi. "Ata dela v tovarni, mama pa je natakarica. Res je, da sta zelo skrbna, ampak jaz bi vseeno pričakovala od svojih staršev nekaj več..." (Zastane in še enkrat prebere zadnji stavek!) Lekaj več. "Nobenega ni skoro nikdar doma. Če dela ata popoldne, potem je mama v službi dopoldne in obratno. Zdaj pa je še slabše, ker budi ata trikrat na teden v včerno šolo. Vsi moramo biti tiho, ko so uči. Mislim, da ima velike težave pri učenju, na naju z bratom pa se oba z mamo dereta, če dobiva kako dvojko. Vem, da naju imeta rada, pa vseeno bi nema lahko to kdaj rekla ali pokazala. Ni dovolj, da naju oblačita in hranita. Moj ata se ni z mano prijateljsko pogovarjal že kakri dve leti. Semo komandira, jaz pa bi mu rada zdaj kaj zaupala ali ga vprašala. Pa ne morem. Odrasli imajo dva obraza. Enega za otroko enega

za sebe, mislim za odrasle. Mene jeata enkrat pretepel, ko mu je učiteljica povedala, da sem pri šolski nalogi prepisovala, njemu pa vse spise napiše inštruktor Fras..."

Prokleta smrklja, kaj si bo zdaj njena učiteljica mislila o meni... Mogoče celo pozna to mojo profesorico... Kake spise pa pišeta moja hči... Kaj je nora? Kdo jim je rekel pisati po resnici! To so te nove šole... Nesramnica, samo za njiju grem, samo zanjiju hodim v to šolo... Nič, otroci ne bojo nikdar razumeli nas odraslih... Na, tu imaš...
~~(Vrže vezek v kot in pije... zdej je že male pijan in skoro se joče...)~~
~~(Gre k zvezku in ga gleda)~~

Da te ni sram! Tako pisat o očetu... Ampak, draga hčerka (pobere zvezek) nazadnje pa imaš prav... Res, prav imaš, nimam časa za vaju, slab oče sem, propalica, ki nã naredil šol, ki prepisuje, ki švasta Frasu ograju, da mi potem ta napiše spise... Jebenti spise nekoč in danes...
~~(Lista naprej!)~~ Ne, moja hčerka pametno piše... Res pametno... Ampak, kaj bom jaz napisal do jutri... Mogoče sta ţe ţeren in Cankar lahko pisala pijana, jaz enostavno ne morem...

Glej, glej! Juhuhu juhuhu... Spis: NEKOČ IN DANES (razmišljajno)... Ijuba moja hčerkica, rešila si me... Kako fino, da pišejo po vseh šolah ene ke spise... To bom prepisal, pa naj, ker hoče...

"Sedim za mizo in razmišljam, kaj naj napišem za spis nekoč in danes. Pogled mi poleti skozi okno, kjer vidim tri nove bloke, enoga pa še građijo..." Ali nisem to že prej bral, ali se mora vsak spis začeti tako, ali pa sem že zelo pijan?

Kjer so danes novi stanovanjski bloki, je bilo nekoč polje. Tudi to nam pove, da je bila naša država pred vojno kmetska država, danes pa je neblokovska in industrijska. Veliko množice ljudi so zapustile zemljo in podeželje, tudi moj ata, in prišli v mesto, kjer so zdaj industrijski delavci.

"Malo naprej od nəs vidim novo bolnico, ki so jo zgradili sami neposredni proizvajalci s samoprispevkom. Nekoč pa delavci niso imeli takih bolnic in samoprispevkov. Izkoriščali so jih kapitalisti. Takrat se je človek bal zboleli, ker ni nihče skrbel za njega, danes pa je to drugače. Res so še zdaj dostikrat vrste v ambulantah, vendar bomo tudi to odpravili! Ste videli, kako je pametna, moja hči. Hvala bogu, da sem našel ta zvezek... Takoj grem pisati... "Nekoč so še šolali le bogati, danes pa se lahko vsi šolamo, odrasli in otroci. Včasih so morali delavci delati, danes pa lahko imajo sestanke in hodijo v solo. ^{Tudi} To je prinesla naša revolucija..."

(Franc poljubi vezek...) Tako je treba pisati, to je za pet...

(Vzame v roke pero, sede, malo popije in zeno pisati...)

NEKOČ IN DANES ...

"Sedim za mizo in razmišljam, kaj naj napišem za spis Nekoč in danes... (piše, piše)... Velike množice ljudi so zapustile zemljo in podeželje, tudi moj ata, in prišli v mesto, kjer so zdaj industrijski delavci... Nekoč pa delavci niso imeli takih bolnic in samoprispevkov...! Zekaj sem le pil, da mi gre zdaj tako počasi od rok... Pa moram hitro napisati, še prej ko pride Rozika... ne sme videti, da prepisujem od hčerke..."

(Prepisuje in pije... Izpil je...)

"Da b' uka žeja me iz tvojga sveta...! Ja, žeja pa res... Grem si še po eno pivo... Če sta lahko Prešeren in Cankar pijena pisala pesmi, potem lahko jaz malo okroglo prepisujem od svoje hčerke, ni res?... ^{Tdaj} Grem na pivo
(Si gre po pivo!)"